

BRIGADA U BICI NA DRINI

Nastupanje ka gornjem toku Drine i pripreme za njeno forsiranje

Posle bitke na Neretvi, snage glavne operativne grupe NOVJ produžile su nastupanje ka istoku i, pošto su polovinom marta slomile odbranu neprijatelja u gornjem toku Neretve, operacije su produžene ka Nevesinjskom polju i Kalinovačkoj visoravni. U vezi sa tim Vrhovni štab je naredio da 2. proleterska divizija ojačana 1. proleterskom brigadom preduzme energično nastupanje pravcem Borci — Glavatičevo — Kalinovik, da potuče četnike na prostorijski Čičeva i Glavatičeva i izbije na put Ulog — Kalinovik, a 3. divizija da nastupa ka Nevesinjskom polju i razbije četnike na tom pravcu. Još je naredeno da i 6. istočnobosanska brigada i Grupa udarnih majevičkih bataljona nastupaju ka Kalinoviku radi sjedinjavanja sa Glavnom operativnom grupom.

Snage 2. divizije su uspele da u toku noći 14/15. marta nanesu udar četnicima u rejonu Čičeva i da sutradan, posle upornih borbi prodru do Glavatičeva. U toku daljeg prodora zadan je još jedan snažan udarac četničkim jedinicama koje su se bile povukle na liniju Krstac — Devojački kuk — Tjeme — Ratkamen — Bahtijevisa.

Odmah posle toga 2. proleterska divizija (1. i 2. proleterska i 2. dalmatinska brigada) usmerena je ka Ulogu i Kalinoviku, a 3. udarna divizija (1. dalmatinska, 4. proleterska crnogorska, 10. hercegovačka i 5. crnogorska brigada) ka Nevesinjskom polju. Druga proleterska divizija izbila je 20. marta pred položaje limsko-sandžačkih četničkih odreda na jugozapadnim visovima planine Treskavice. Njena leva kolona (1. proleterska brigada bez dva bataljona i 2. dalmatinska brigada) sukobila se sa nepri-

jatejskim snagama koje su držale dominantne položaje pred Kalinovikom, ali se posle nekoliko uzastopnih sudara morala privremeno povući na polazne položaje.

Kada je, najzad, 23. marta, uspešno završena borba kod Kalinovika, 3. proleterska brigada je izbila u rejon Boračkog jezera i prekinula kontakt sa neprijateljem u zoni velike okuke Neretve. Posle prelaska Neretve kod Glavatičeva, brigada je 25. marta, stigla u rejon s. Odžaci, a 26. marta u rejon Jelašca kod Kalinovika. Ona je, 28. marta izjutra, stigla u rejon Jeleča, 29. na prostoriju Grandići — Vrbnica, a 30. marta je izbila na prostoriju s. Popi — s. Ravan — s. Predel — s. Gornji i Donji Beleni — s. Mješaji (isključno). Kada je brigada stigla u rejon Jeleča, stavljena je pod komandu štaba 2. proleterske divizije, sve do završetka bitke na Drini.

Vrhovni štab je, naime, posle zauzimanja Kalinovika i Nevesinja i smeštaja ranjenika na novooslobođenoj prostoriji, izvršio samo minimalnu pregrupaciju snaga za forsiranje Drine i prodor u Sandžak i Crnu Goru, jer su se one već nalazile u pogodnom rasporedu. On je odlučio da 1. i 2. proleterska divizija, kao- dve samostalne grupe (severna i južna), forsiraju Drinu severno i južno od Foče, a zatim da oslobode teritoriju između Lima, Drine i Tare; da 6. istočnobosanska brigada i Majevička grupa bataljona krenu u susret 1. diviziji, forsiraju Drinu na odseku Ustiprača — Višegrad i izbiju u Cajniče; da 3. divizija prodiere iz Nevesinjskog polja u Gatačko i dalje prema Crnoj Gori, a da 7. banijska i 9. dalmatinska divizija ostanu na prostoriji Nevesinje — Glavatičevo — Kalinovik, obezbeđuju operacije Glavne operativne grupe ka istoku i štite ranjenike.

Krajem marta 1943. godine 2. proleterska divizija posela je na gornjem toku Drine položaje svojom 2. proleterskom i 2. dalmatinskom brigadom, kao i pridatom 3. proleterskom brigadom, i to: 3. proleterska brigada, na krajnjem desnom krilu, od Sutjeske do sela Mješaji; 2. dalmatinska brigada u centru borbenog poretka, do sela Trošan; 2. proleterska na levom krilu, od sela Trbušće do Broda na Drini. Levo od 2. divizije bila je 1. proleterska brigada, na odseku severno od Foče u širem rejonu

Ustikoline. Time su naše snage izbile na Drinu od Sutjeske do reke Osanice, na front širine oko 30 km.

Neprijatelj je odlučio da iskoristi Drinu kao vrlo jaku prepreku i zaustavi dalje nastupanje naših snaga ka Sandžaku. Na široj prostoriji, na kojoj je imala nameru da dejstvuje leva kolona Glavne operativne grupe, nalazila se glavna italijanskog 14. korpusa i to: divizija »Taurinenze« na prostoru Goražde, Priboj, Prijepolje, Pljevlja, Foča i divizija »Venecija« na prostoru Berane, Bijelo Polje i Kolašin. Italijanska divizija »Ferara« nalazila se dublje u Crnoj Gori, na prostoriji Nikšić, Danilovgrad.

U samoj Foči nalazio se italijanski bataljon »Aosta«, sa nešto četnika i jednom baterijom topova 259. pešadijskog puka na položaju između Foče i Broda. Do 30. marta je 3. alpijski puk sa dva bataljona razmešten u rejonu Boljanića, a u toku je bilo transportovanje na kamionima 2. bataljona 583. puka iz Podgorice u Cajniče, radi pojačavanja drinskog fronta.

U zoni forsiranja 2. proleterske divizije, na desnoj obali Drine nalazile su se četničke snage i to: na odseku Bastasi — s. Mazoče — Kupilovo, Andrijevička i Bjelopoljska brigada, a na odseku Kupilovo — Brod na Drini Kolašinska i Pribojska brigada, Pljevaljska i Kolašinska letuća brigada i letuća brigada Derikonjina. Na Crnom vrhu nalazila se, kao rezerva, Mileševska brigada, a i na desnoj obali Sutjeske, u njenom donjem toku bile su grupisane jače četničke snage.

Tako je 2. proleterska divizija imala prema sebi neprijateljske snage na desnoj obali Drine kao i prema desnom boku na desnoj obali Sutjeske. Dalje severno od Broda na desnoj obali Drine bili su Romanijski, Drinski i Mileševski četnički korpus.

Neprijatelj je poseo položaje na desnim obalama Sutjeske i Drine grupno, isturivši na pojedinim odsecima predstraže i to neposredno uz obale reka. Usto je izgradio gnezda za automatska oruđa i rovove za pojedine jedinice i organizovao plan vatre, u koji je uključena i italijanska artiljerija.

Pristup ka Drini je vrlo težak, a nešto pogodniji prilazi samoj reci mogući su u rejonu Broda, Foče i Ustikoline. Na mnogim mestima gde je prilaz obali pogodan

sa jedne nepogodan je s druge strane reke. Tako se na levoj obali Drine, u rejonu sela Kosmana, nalazi malo proširenje oko 40 m iznad reke, a kod sela Mješaji obale se blaže spuštaju ka koritu reke. Na desnoj obali je pristup težak, sem kod sela Bastasi, Dučeli i Čelikovog Polja, gde postoje manja proširenja, ali je tu suprotna obala strma. Inače, i na levoj i na desnoj obali postoji više staza paralelnih ili približno paralelnih sa koritom Drine.

Može se zaključiti da su za forsiranje reke mogućni odseci između Bastasa i sela Dučela, zatim kod sela Mješaji, Trbušče i kod samog Broda.

Osnovne karakteristike Drine su:

Kod sela Bastasi, široka je oko 50 m, duboka 1,5 — 2 m, a brzina toka 1,8 m/ces; kod Broda širina oko 80 m, dubina preko 3 m; kod Foče, širina do 70 m, dubina do 3 m, ali je nešto sporija. Od Ustikoline je širina do 80 m, dubina 2,80 m. U gornjem toku ima nekoliko desetina bukova koji su vrlo opasni za čamce i splavove.

Ni veštačkih prelaza, a ni gazova nije bilo. Kod Broda na Drini postojao je most, ali ga je neprijatelj porušio prilikom povlačenja, a skelski prelaz kod sela Bastasi držali su četnici. Gazova ima na pojedinim mestima, ali se mogu koristiti samo za vreme najnižeg vodostaja, u letnje dane, samo za pešake. Brzaci na Drini posebno otežavaju prelaze preko ove reke.

Od staza koje u zoni forsiranja 2. proleterske divizije vode sa leve obale Drine na desnu obale Drine, značajnije su:

— staza sa Vučeva ili od Gornjeg i Donjeg Kruševa ka Šćepan-polju, a po prelasku Drine ka Bukoviku, odakle se račva preko Vukuše ka Uzlupu, odnosno preko Zlatnog bora ka Toholju, i dalje ka Čelebiću; ili od Bukovika na zapad preko Huma ka Bastasima;

— staza koja od donje Sutjeske izbija na Bastase i dalje ka Vukuši, ili ka Velikom brdu i Debeloj ljutini, ili paralelno sa Drinom ka s. Mazoču i Čelikovom Polju;

— staza koja iz rejona s. Trošanjski izvodi na Drinu kod sela Mješaji, a oдавde preko sela Kopilović na selo Kunduci i dalje ka Gradini i Zečijem brdu, ili ka selu Birotićima i prostoriji Bunova, a oдавde dalje ka Dragočavi, odnosno preko Crnog vrha u pravcu Foče;

— staze koje od Zakmura izbijaju preko Trbušča na Drinu, a po njenom prelasku vode ka Bunovima ili duž reke ka Brodu;

— staza od Deđeva ka Brodu i dalje duž Drine ka Foči ili ka Crnom vrhu.

Pošto pokušaj forsiranja Drine iz pokreta nije uspeo ni u jednom pravcu, preduzete su mere za plansko for-

siranje. Radi toga su, kao što je rečeno, obrazovane dve grupe — Južna (2. proleterska divizija) i Severna (1. proleterska divizija). Osnovna ideja Vrhovnog štaba bila je da se razbiju i unište četničke snage na desnoj obali Drine, severno i južno od Foče, da se garnizon neprijatelja u Foči najpre izoluje, a zatim, ostavljajući potrebna obezbeđenja prema četničkim snagama, glavnina usmeri prema Foči i likvidira ovaj garnizon. U vezi s tim Južna grupa je imala da razbije četnike na desnoj obali Drine i da, po izbijanju na liniju Ljutnica — Trovrh — s. Falovići, preduzme jednovremeno sa Severnom, likvidaciju fočanskog garnizona. Po izbijanju na označenu liniju na desnoj obali Drine, 3. proleterska sandžačka brigada je imala da obezbeđuje desni bok od pravca Vikoč — Čelebić, kako bi glavne snage neometano napadale Foču. Severna grupa imala je da izbije na liniju Slatina — Humka — desna obala potoka Banovca i, obezbeđujući se prema Ifsaru, Čajniču i Goraždu jačim izviđačkim delovima, sa glavnim snagama napadne Foču jednovremeno sa Južnom grupom.

Na savetovanju održanom 28. marta u Vrhovnom štabu, skrenuta je pažnja štabu 1. i 2. proleterske divizije da se na Foču ne udara pre nego što se razbiju četnici na desnoj obali Drine, tj. pre nego što se temeljno ne raščisti teren na širokom pojasu oko Foče.¹²⁸

Štab 2. proleterske divizije je odlučio da, po forsiranju Drine i obezbeđivanju mostobrana, dvema brigadama — 2. proleterskom i 2. dalmatinskom — produži dejstva vododelnicom Čehotine i Drine i da, u sadejstvu sa 1. proleterskom divizijom, pristupi likvidaciji fočanskog garnizona. Glavnina 3. proleterske brigade (1, 4. i 5. bataljon) trebalo je da bude grupisana na levoj obali Drine u rejonu D. Beleni i G. Beleni u visini Čelikovog Polja, a 2. bataljon ostao je na Đurđevici (leva obala Sutjeske) prema neprijateljskim snagama na Vučevu. Brigada je, po forsiranju Drine, imala u prvo vreme da delom snaga obrazuje južni deo mostobrana i obezbedi prve ešelone 2. dalmatinske brigade, a glavnim snagama da nastupa pravcem Bastasi — Hum — Zlatni bor —

¹²⁸ Zbornik IV/11, dok. 146.

Uzlup — Zavajit, šireći se prema Celebićima. Osnovni zadatak brigade je da obezbedi operaciju ka Foči i to od pravaca koji izvide od Ščepan-Polja, Uzlupa, Meštrovca, Čelebića i Vikoča, a da jednim bataljonom obezbeđuje desni bok 2. divizije od Vučeva, držeći položaje iznad ušća Sutjeske u Drinu.

Kao što se vidi po forsiranju reke i obrazovanju mostobrana, glavne snage 2. proleterske divizije su usmerene na Foču. Za dalja dejstva na desnoj obali Drine trebalo je obezbediti prostoriju između Gornje Tare, Drine i reke Čehotine (do u visinu Čelebića) koja se proteže oko 10 km po dužini i 20 km po širini. Po prvobitnom planu, forsiranje je trebalo izvršiti ovim redom: dalmatinska, 3. proleterska i 2. proleterska brigada.¹²⁹

Kraj marta i početak aprila su prošli u neprekidnim pripremama i pokušajima forsiranja.

Pokušaji forsiranja 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade nisu uspeli: čamci i splavovi od lake građe, prikupljeni na licu mesta, nisu mogli da se održe na brznoj Drini, a ni pokušaj 2. dalmatinske brigade da nekoliko plivača prenese čelično uže za skelu na desnu obalu nije uspeo.

Stab 2. proleterske divizije izvestio je, 30. marta, Vrhovni štab da je pokušaj forsiranja Drine glavnim snagama kod Broda propao, jer je neprijatelj osetio nameru, zapalio most, jačim snagama zaposeo desnu obalu Drine, a artiljerijom iz Foče onemogućavao svaki naš pokušaj da popravimo most. Zato je odlučeno da naša 3. proleterska brigada pokuša prelazak preko mosta kod sela Bastasa i, ako u tome uspe, da se na taj odsek prebaci čitava divizija.¹³⁰ Prelazak kod Bastasa je u tehničkom pogledu lakše izvodljiv nego na drugim odsecima, ali je u taktičkom nepovoljan. Neprijatelj je na ovom odseku držao jače snage, kako na desnoj obali Drine tako i na kosama Vučeva, odakle je vrlo jakim mitraljeskom i minobacačkom vatrom tukao obale i korito Drine. Zbog toga je forsiranje Drine na ovom odseku uslovljavalo prethodno odbacivanje neprijatelja sa Vučeva, a zato su

¹²⁹ Zbornik IV/11, dok. 146.

¹³⁰ Isto dok. 154.

bile potrebne jače snage, kao i duže vreme za njihovo prebacivanje sa drugih odseka. U vezi s tim, štab 3. proleTERSke brigade je tražio da povuče svoje delove sa dosadašnjeg odseka kod Sutjeske, kako bi mogao da forsira Drinu grupisanim snagama. Međutim, to nije usvojeno. Tako je otpala i ta varijanta forsiranja kod Bastasa, za koju se ne može reći da je u datoj situaciji bila nerealna, uzimajući pri tome u obzir i zahtev štaba 31 brigade.

Treća proleTERSka brigada je produžila pripreme za forsiranje. Pošto nije bilo vremena za duže uvežbavanje ljudstva u savlađivanju reke, jedini realan put je bio da se koriste iskustva meštana. Osnovno je bilo pronaći nekog koji ima iskustva u građenju splavova i vičan je splavarenju, a poznaje Drinu na tom delu. Pronašli smo upravo jednog takvog splavara, Rada Čosovića, koji je bio voljan i spreman da se do kraja angažuje u ovom poduhvatu. Tako je početkom aprila napravljen splav od balvana, vezanih pomoću klamfi. Mogao je da nosi oko 6 ljudi sa oružjem, ne računajući splavara.

Bilo je predviđeno da jedinice 2. proleTERSke počnu forsiranje padom mraka 4. aprila, na sektoru od Bastasa do Foče. Da bi se neprijatelj doveo u zabunu i olakšalo prebacivanje jedinica Južne grupe, predviđeno je da Severna (1. divizija) i haubički divizion izvrše jake demonstracije na tom sektoru. U tim demonstracijama koje je trebalo da posluže i za upoznavanje rasporeda neprijatelja, predviđeno je da učestvuju do tri bataljona 1. proleTERSke, dva bataljona 7. krajiške i jedna haubica. Pri tome, delovi 7. krajiške imali su da dejstvuju prema Foči i to duž drumu Kalinovik — Foča, a delovi 1. proleTERSke brigade na odseku s. Patkovina — Ustikolina — s. Mrdelići, odnosno na severnom delu okuke Drine kod Ustikoline, gde nije bilo predviđeno forsiranje.

Međutim, ni ovaj plan nije realizovan — jedinice 2. proleTERSke divizije nisu tog dana uspele da forsiraju Drinu. Bilo je predviđeno da forsiranje počne kod 2. proleTERSke brigade, ali pošto su se sredstva za prebacivanje pokazala slabim, od forsiranja se odustalo. Zbog kasnog dostavljanja naređenja štabu 1. proleTERSke brigade, i predviđene demonstracije izvršene su samo delom snaga.

Treća proleterska brigada se držala više u pripravnosti za dejstvo ka odseku Sutjeske, zbog mogućnog napada četničkih snaga.

Pošto je bilo prošlo već osam dana otkako su se naše brigade našle pred Drinom, a pokušaji forsiranja na odseku 2. dalmatinske i 2. proleterske brigade nisu uspeali, postavljalo se pitanje u štabu 2. proleterske divizije, šta sada raditi? Više se nije moglo čekati, jer bi svako dalje odlaganje išlo u prilog neprijatelju.

Zato je na sastanku u štabu 2. proleterske divizije, kome su prisustvovali komandanti i komesari 3. i 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade i na kome su upoznati da je 3. proleterska brigada pripremila splav i angažovala splavara, odlučeno da sve brigade forsiraju Drinu na odseku naše 3. brigade. Svaka od ove tri brigade 2. divizije sagradila je po jedan manji splav, nosivosti 6—8 ljudi, a redosled forsiranja bio bi sledeći: 2. dalmatinska, 3. proleterska (sandžačka) pa 2. proleterska brigada. Po izvršenom forsiranju 2. dalmatinska i 2. proleterska brigada treba da se usmere ka Foči, a naša 3. proleterska, kao što smo već napomenuli, pravcem Bastasi — Hum — Zlatni bor — Toholje — Zavajit — Čelebić, šireći se u zoni između Drine, Tare i Čehotine.

U štab 3. brigade pozvan je 5. aprila u 3 časa izjutra i splavar Rade Ćosović u s. Vojnovići radi savetovanja. U toku 5. aprila nastavljeno je prikupljanje materijala i izrada splavova. Za pomoć Radu Cosoviću određen je pionirski vod Vrhovnog štaba. Isto tako određene su snage iz 2. proleterske i 3. sandžačke brigade koje će vršiti demonstracije na celom sektoru radi odvlačenja pažnje neprijatelja od mesta prelaza.

Glavnina naše 3. proleterske brigade (1, 4. i 5. bataljon) grupisani su na odseku za forsiranje kod sela Gornje i Donje Belanje, a 2. bataljon je ostao na Đurđevici (leva obala Sutjeske) prema neprijateljskim snagama na Vučevu. Vatrene sredstva za zaštitu i podršku prelaza bila su postavljena tako da efikasno dejstvuju po ©nostranoj obali, i to: teška pešadijska oružja na liniji Rijeka — Bije lići — Trošnjić — Stupovi — Gurići — groblje zapadno od s. Belana — grupa kuća istočno od s. Marinkovića; ba-

cači na liniji Trbušće — Prijedražje — Trošanj — Beleni, a brdsko i protivkolsko odeljenje topova u rejonu s. Pusine.¹³¹

U to vreme je 2. proleterska divizija raspolagala sledećim snagama: štab divizije, Prateća četa i sanitet — oko 100 ljudi, 58 pušaka i 3 puškomitraljeza; 2. proleterska brigada — 1.125 boraca, 933 puške, 69 puškomitraljeza, 15 mitraljeza, 5 srednjih i 1 laki bacač, 1 protivtenkovski top, 59 mina za srednje bacače i oko 300 za laki, oko 80 granata za protivkolski top; 2. dalmatinska brigada — oko 850 boraca, 750 pušaka, 37 puškomitraljeza, 10 mitraljeza, 4 teška bacača, 1 protivtenkovski top, oko 80 mina za srednje bacače i 40 granata za protivkolski top; brdska baterija — 81 vojnika, 60 pušaka, 3 mitraljeza i 3 brdska topa 76 mm sa oko 200 granata. Ukupno, 2. divizija računajući samo dve pomenute brigade (bez njene 4. brigade i pridate 3. proleterske sandžačke), imala je preko 2.150 ljudi, 109 puškomitraljeza, 25 mitraljeza, 9 bacača, 1.800 pušaka i 3 brdska topa 76 mm.

Treća proleterska brigada (u to vreme u sastavu 2. proleterske divizije) imala je tada oko 720 boraca, oko 600 pušaka, 50 puškomitraljeza i 13 teških mitraljeza, 5 bacača, 1 protivkolski top i jedan top »pito«.

Odnos snaga 2. proleterske divizije prema neprijatelju — uzimajući samo četničke snage — bio je u ljudstvu približno jednak, dok je u automatskom oružju 2. proleterska divizija bila znatno nadmoćnija (gotovo tri puta). Pretpostavlja se da je neprijatelj, prema njegovim podacima, imao oko 70 lakših i težih automatskih oruđa, sa tri teška minobacača.

Na drinskom frontu neprijatelj je nastavio koncentrisanje svojih snaga. Za odbranu odseka u zoni forsiranja 1. i 2. proleterske divizije predviđeni su, kao što je već rečeno, delovi 3. alpijskog i 259. pešadijskog puka italijanske divizije »Taurinenze«. U Foči je već bio pomenuti bataljon »Aosta«, dok je na položaj između Foče i Broda bila postavljena baterija topova 259. pešadijskog puka. U to vreme ojačani 3. alpijski puk bio je usmeren na pravcu Čajniče — Ifsar — Krčino brdo, dok je jedan njegov bataljon (»Intra«) još 1. aprila poseo Goli vrh i Kapak sa vodom topova. Do 5. aprila 3. alpijski puk se prebacio iz Boljanića na Metaljku, a zatim je produžio privlačenje snaga ka Drini. Teško je bilo proceniti kojim će snagama i kojim pravcima intervenisati italijanske snage na drinskom frontu. Da li će izvući garnizon iz Foče, ili će ga ojačati i pokušati da brane širi rejon tog mesta. Neprija-

¹³¹ Zbornik IV/13, dok. 45.

telj je mogao intervenisati od Pljevalja, Čajniča i od Goražda. Pored italijanskih snaga, na drinskom frontu je, kao što je rečeno, bilo raspoređeno i više četničkih brigada i jedan samostalni odred, odnosno ukupno oko 3.000 četnika.

Predviđeno je da prilikom prelaska 3. proleterske brigade najpre pređe 1. i 5. a zatim 4. bataljon, dok bi 2. bataljon i dalje ostao na položajima na levoj obali Sutjeske, prema Vučevu, gde su se još nalazile jake četničke snage.

Na osnovu zadatka koji je dat brigadi po forsiranju Drine njen 1. bataljon je imao da izbije na prve kose na desnoj obali Drine, a zatim, posle razbijanja neprijatelja na tom odseku, da produži dejstvo ka jugoistoku, ostavljajući deo snaga na Pliješu, odnosno na desnom delu mostobrana. Za to vreme je 5. bataljon imao da prodire kosama koje vode od Pliješa na jug ka kolibama, dok bi 4. nastupao za 5. bataljonom, s tim što bi se upotrebio prema situaciji.

Forsiranje Drine i početne operacije na njenoj desnoj obali

U zoru 6. aprila, svi delovi 3. brigade bili su spremni na svojim položajima. Kad se 1. bataljon, posle ponoći 5/6. aprila, spuštao iz s. Beleni ka mestu prelaza na Drini, delovi 2. bataljona 2. dalmatinske brigade već su počeli prelazak preko reke na splavu koji je mogao da primi 6—8 ljudi. Pošto je tog jutra bila gusta magla, prvi delovi su prešli neprimećeno. Neprijatelj je bio iznenađen i vrlo brzo je povukao posade sa najisturenijih položaja. Pošto se digla magla, preglednost je bila dobra, što je omogućilo efikasno dejstvo naših težih oruđa. Najbliže i najopasnije vatrene tačke neprijatelja bile su najvećim delom neutralisane. dim su se prebacila dva bataljona 2. dalmatinske brigade, počeo je da prelazi i 1. bataljon naše 3. proleterske brigade. On je uspeo da se od 9 do 11 časova ceo prebaci. Odluka da delovi 3. proleterske počnu forsiranje pre nego što se prebaci i glavnina 2. dalmatinske brigade, doneta je naknadno. Time je do-

nekle izmenjen prvobitni plan forsiranja (predvideno je: cela 2. dalmatinska, pa 3. sandžačka i, najzad, 2. proleter-ska brigada).

U prvo vreme je prebacivanje preko reke vršeno samo pomoću jednog spiava, a docnije pomoću dva, tako da su se istovremeno prebacivali i delovi 2. dalmatinske i 3. proleter-ske brigade.

Delovi 2. dalmatinske kretali su se u pravcu severa i severozapada, a 2. proleter-ske ka jugoistoku. Po forsira-nju, manji delovi 1. bataljona odmah su po odeljenjima krenuli ka uzvišenjima na desnoj obali Drine. Čim se bataljon prikupio na prvoj kosi iznad korita Drine, počeo je da nastupa kosama koje vode paralelno sa njenim ko-ritom, pravcem s. Mazoče — s. Bastasi. Jednu četu uputio je na Pliješ. Neprijatelj je bio toliko iznenađen da je u panici napuštao položaje. Tako je 1. bataljon naišao na potpuno ispravnu telefonsku liniju i uspeo da uhvati vezu sa četničkim delovima. Svakako je i ograničena vidljivost pojačavala neizvesnost i doprinela iznenađenju i panici neprijatelja. Njegove vatrene tačke odakle je pokušavao da tuče naše delove koji su se prebacivali preko reke, po-stepeno su neutralisane tako da ishod forsiranja ni jednog momenta nije doveden u pitanje.

Pokret 1. bataljona otežavao je donekle i sneg na kosama i grebenima. Tako je ovaj bataljon uspeo da prvog dana forsiranja, 6. aprila, goneći neprijatelja, izbije u selo Mazoče, na sredokraći između mesta prelaska reke i Ba-stasa. Pri tome je uspeo da zarobi i neke manje grupe četnika. Jedna njegova četa zadržala se na Pliještu (t. 1717) kao bočno obezbeđenje.

Na delove 2. dalmatinske brigade neprijatelj je izvr-šio protivnapad jačim snagama, ali je odbačen u pravcu Foče.

Istog dana, 6. aprila popodne, prišli su mestima pre-laza 5. i 4. bataljon naše brigade, u toku noći se prebacili na desnu obalu i već u svanuće 7. aprila krenuli za 1. bataljonom. U toku 7. aprila, pošto su prebačeni svi bor-beni delovi naše brigade, 1. bataljon je produžio nastu-panje i na kosama u visini Pive i Tare sukobio se sa brojno jačim četničkim snagama koje su, posle kratke i vrlo oštre borbe, primorale naš bataljon na odstupanje. No, 1. bata-

lion se ubrzo prikupio i, uz pomoć 1. čete 5. bataljona, borbom prsa u prsa prinudio četnike da odstupe. U isto vreme 5. bataljon koji je nastupao pravcem Pliješ — Debele ljutina — Kolibe (Nadbučje, Beheč i Cjenča), zarobio je kod Koliba jednu grupu četnika iz sastava Kolašinske brigade. Njegova 1. četa se, pošto je pomogla 1. bataljonu, vratila u sastav svog bataljona na visoravan u rejonu Debele ljutine. Tako je drugog dana forsiranja, 7. aprila, 3. proleterska sandžačka brigada izbila glavninom u visinu Bastasa. Njen 2. bataljon, sa položaja Đurđevića, podržao je vatrom napad naših snaga desnom obalom Drine ka rejonu Bastasa. Dejstvovao je na četnička uporišta mitraljeskom vatrom i protivkolskim topom. U to vreme

je 2. dalmatinska brigada produžila nastupanje u pravcu Foče, a 2. proleterska brigada u pravcu sela Dragočave.

Na levoj obali (prema izveštaju štaba 1. divizije) ostali su jedan bataljon, 2. proleterske brigade, orijentisan prema Brodu, sa zadatkom da se prebaci na desnu obalu Drine kada naše jedinice ovladaju Crvenim vrhom, zatim jedan bataljon naše 3. brigade prema Vučevu, gde su se nalazili izvesni delovi neprijatelja za koje je vladalo uverenje da će odstupiti kada naše jedinice stignu do Šćepan-Polja. Štab divizije je dalje u svom izveštaju naveo liniju koju su dostigle naše jedinice: 2. dalmatinska brigada na prostor s. Birotići — s. Kruščice, a sa dva bataljona kreće prema Crnom vrhu; 2. proleterska brigada (koja je 7. aprila posle podne prešla Drinu) »kreće se u pravcu Dragočava — Potpeć — Falovići«.¹³²

Po izbijanju na položaje u visini Bastasa, 3. brigada je 8. aprila produžila u pravcu Šćepan-Polja i dalje. U toku ovog dana vodile su se na ovom pravcu, jače borbe protiv četnika, a posebno kod Velikog brda, Opočja i Huma i na položajima iznad samog Šćepan-Polja, gde su četnici, podržani snažnom vatrom težih pešadijskih oruđa i minobacača, davali vrlo jak otpor. Naime, neprijatelj se 7. i 8. aprila pripremao za otpor na pravcu Mazoče — Šćepan-Polje, a između Bastasa i Šćepan-Polja doveo je pojačanje. Komanda Limsko-sandžačkih četničkih odreda je nastojala da zaustavi napredovanje 3. proleterske bri-

¹³² Zbornik, IV/12, dok. 36.

gade desnom obalom Drine i da položi između Bastasa i Šćepan-polja zadrži u svojim rukama. Međutim, uprkos otporu četnika 3. brigada je u toku ovog dana izbila na položaje kod Šćepan-polja.

Zbog jakog otpora neprijatelja u zoni nastupanja 3. brigade, upućen je i njen 2. bataljon kojeg je na položaju kod Đurđevice na ušću Sutjeske smenio 3. bataljon 2. proleterske brigade.

Četvrti bataljon je pod borbom produžio nastupanje preko Vukuše i izbio na Zlatni bor i kod Uzlupa iznad prelaza preko Tare.

Druga proleterska brigada je izbila na prostoriju Bakić — Slabić — Kruščica — s. Podpeč — s. Falovići, dok je 2. dalmatinska odbacila četnike sa Crnog vrha ka Foči.

Kada je 2. proleterska divizija izbila na liniju Šćepan polje — Crni Vrh — s. Podpeč, 1. proleterska brigada počela je forsiranje Drine kod Ustikoline. Znači dva dana posle 2. divizije.

Noću 8/9. aprila, 2. proleterska divizija je prebacila jednim velikim splavom pozadinske delove brigade i divizije i time završila prebacivanje svih svojih delova. U to vreme, odnosno trećeg dana forsiranja, ova divizija je već obrazovala mostobran na desnoj obali Drine, širine 17 km, a dubine oko 10 km.

U toku 9. aprila 1. bataljon je poseo položaje od Bastasa do Šćepan-polja, 4. bataljon kod Zlatnog bora, sa delovima iznad Uzlupa; 5. bataljon je nastavio marš do mraka, kada je stigao na krajnje levo krilo brigade u rejon s. Fališa. Istog dana oko 22 časa, 2. bataljon koji se takođe prebacio preko Drine, stigao je u s. Zavajit. Tako se 9. aprila 3. proleterska brigada, posle proterivanja četnika, pregrupisala i posela položaje koji su zatvarali pravce počev od s. Bastasa, preko Šćepan-polja i Uzlupa, zatim preko Čelebića, kao i prelaz na Čehotini kod Vikoča. A kad je, 12. aprila, 2. bataljon izbio na položaje Čelebić, Borje i Hočevo, naša 3. brigada je zatvorila sve pomenute pravce ka Foči, odnosno posela sve položaje predviđene planom dejstva za oslobođenje Foče.

U toku noći 9/10. aprila, 2. proleterska brigada prelazi Čehotinu, organizuje mostobran na desnoj obali ove reke i uspostavlja vezu sa delovima 1. proleterske divizije.

U borbi sa četničkim snagama koje su pokušale da odbace 3. proletersku brigadu na pravcu Šćepan-polje — Bastasi, 1. bataljon i jedna četa 5. bataljona imali su 5 mrtvih i 11 ranjenih. Još dok se 3. brigada nalazila na levim obalama Drine i Sutjeske, prema njoj su, početkom aprila, bile orijentisane glavne četničke snage na drinskom frontu. A posle njenog izbijanja na prostoriju između Drine i Čehotine, prema njoj su se našle još jače četničke snage na čelu sa komandantom Limsko-sandžačkog odreda. Međutim, u toku dotadašnjih dejstava na drinskom frontu, najmnogobrojnije četničke snage, među kojima su se nalazile i njihove najjače jedinice, ostale su najvećim delom neaktivne. Na položajima na donjem toku Sutjeske bile su jedno vreme grupisane jače četničke snage koje su imale da izvrše udar u bok i pozadinu 2. proleterske divizije. Međutim, do toga nije došlo — 2. proleterska divizija je već bila prešla Drinu i zauzela veliku prostoriju na desnoj obali, tako da ovaj deo neprijateljskih snaga nije mogao da učestvuje neposredno u sprečavanju forsiranja i obrazovanju mostobrana. Pokušaj da poboljšaju svoj položaj pojačavajući odsek između Bastasa i Šćepan-polja, propao je usled brzog i energičnog dejstva naše 3. proleterske brigade.

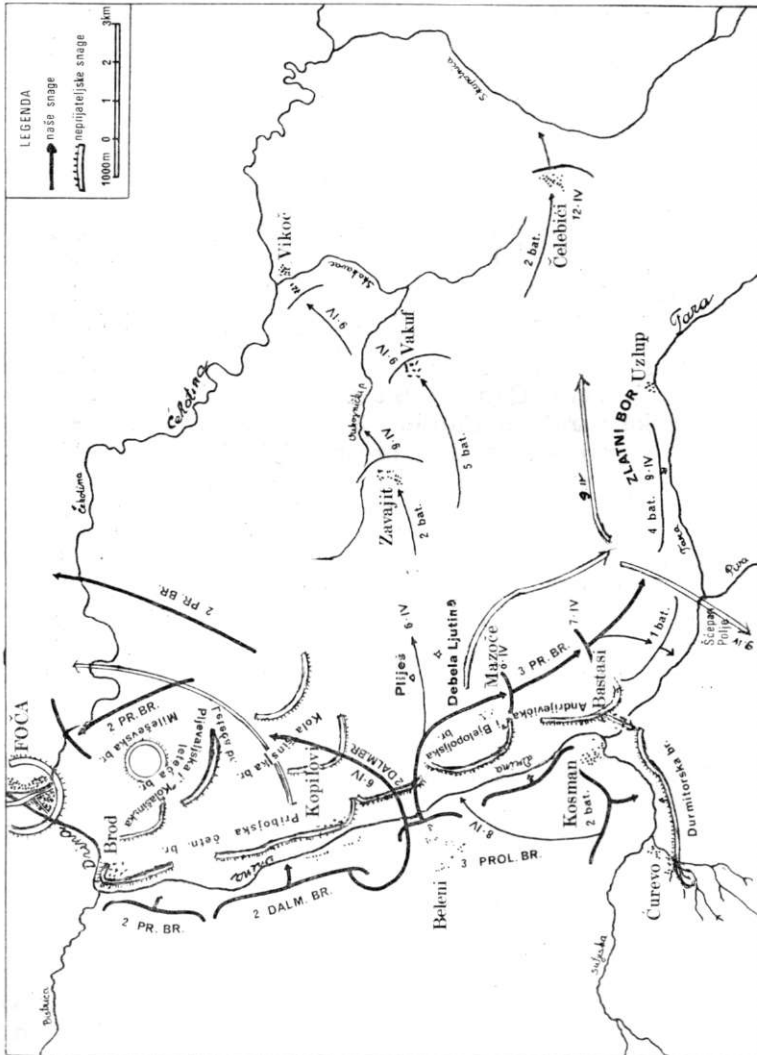
Kao što se vidi, 3. proleterska brigada ima istaknutu ulogu u pripremi i forsiranju Drine i obrazovanju užeg i šireg mostobrana.

U izveštaju od 9. maja, štab 2. proleterske divizije Vrhovnom štabu, pored ostalog, kaže:

»Operacija prelaska reke Drine spada u jednu od najsmelijih i najozbiljnijih taktičkih radnji koje je ova divizija imala. S obzirom na ozbiljnost reke Drine kao prepreke i broj snaga koji ju je branio ova je operacija izvedena sa minimumom žrtava i najvećom brzinom koja se mogla zamisliti s obzirom na sredstva koja su bila na raspoloženju za prevoz jedinica.«¹³³

Odbacivanjem ovih četničkih snaga preko Drine i Tare do 9. aprila i vezujući ih za sebe, naša 3. brigada je znatno doprinela da 1. proleterska divizija, u toku 10. i 11. aprila, na pravcu Kapak — Ifsar — Čajniče tuče izolovanu italijansku kolonu. Nešto docnije će i četničke sna-

¹³³ Zbornik IV/13, dok. 45 (Iz izveštaja štaba 2. proleterske divizije od 9. maja 1943. dostavljenog Vrhovnom štabu).

Forširanje Drine aprila 1943.

ge u međuprostoru Drina — Četina biti ostavljene same sebi i počesno tučene, jer nije moglo doći do koordinacije dejstva između njih i italijanskih snaga.

U toku noći 11/12. aprila, Italijani su napustili Čajniče i odstupili ka Pljevljima. U Čajniče su ušli delovi 1. divizije, s tim što je 7. krajiška brigada, 12. aprila u 3 časa izbila na Metaljku bez otpora.

Boj kod Čelebića aprila 1943.

Od 13. do 15. aprila, 2. proleterska divizija je sa 2. proleterskom i 2. dalmatinskom brigadom pripremila napad na fočanski garnizon, dok je naša 3. brigada obezbeđivala i zatvarala pravce od -polja do Čelebića. U to vreme su se brigade 1. proleterske divizije nalazile na prostoru Kozara, Čajniče, Slatina, Metaljka, Kovač (1. proleterska u rejonu Čajniča, 3. krajiška u rejonu Metaljke, a 7. krajiška na široj prostoriji kod Kovača). Mada se fočanski utvrđeni rejon našao u okruženju od 9. aprila, za njegovo ovladavanje bile su potrebne posebne pripreme, naročito zbog nedostatka težeg naoružanja. Napad je planiran za 15. ali je 14. aprila doneta odluka da se od njega odustane.¹³⁴ U vezi s tim Vrhovni štab je, 15. aprila, naredio štabu 2. proleterske divizije da obustavi predviđeni napad na fočansku tvrđavu, a štabu 1. proleterske divizije da odmah ispita »snage u Pljevljima i uslove za likvidaciju ovog garnizona . . .¹³⁵

U to vreme je 3. sandžačka držala u međuprostoru Čehotine, Drine i Tare, sledeće položaje: 1. bataljon — Bastasi, -polje; 4. bataljon — Uzlup, Zlatni bor; 2. bataljon — Hočevo, Čelebić; 5. bataljon — Podgoj, Fališi. Tako je zatvarala pravce na frontu širokom oko 30 km (od ušća Sutjeske u Drinu, kod Bastasa, do -polja, zatim od Uzlupa preko Čelebića na severoistok do Čehotine i dalje Čehotinom na zapad). Zbog malog brojnog stanja, razvučenosti na širokom frontu i potrebe zatvaranja svih pravaca u svom rejonu dejstva, a posebno zbog toga što je obezbeđivala prebacivanje bolnice i nekih pozadnjih delova 2. divizije preko reke, bila je isključena

¹³⁴ Zbornik II/9, dok. 84 (Iz obaveštenja zamenika načelnika Vrhovnog štaba).

¹³² Zbornik, IV/12, dok. 36.

svaka mogućnost izvođenja manevra 3. brigade bilo iz dubine, bilo prebacivanjem snaga sa jednog pravca na drugi. Zaštita svakog pravca počivala je uglavnom samo na snagama koje su ga neposredno pokrivale.

Dok su snage 1. proleTERSke divizije bile udaljene od Foče oko 22 km, a od Čelebića oko 18 km i to neangažovane u borbi,¹³⁶ tako da su se mogle odmah upotrebiti na bilo kom pravcu, snage 2. proleTERSke divizije bile su kod Foče, vezane za ovo uporište. Istina, s obzirom na to što su fočanski utvrđeni rejon u to vreme branili samo jedan italijanski i jedan četnički bataljon, ojačan baterijom topova 75 mm, to bi u slučaju potrebe bilo dovoljno da se za držanje ovog uporišta u blokadi ostavi oko jedan bataljon, a sve druge jedinice mogle bi se upotrebiti na širem frontu i na nekom drugom pravcu. Drugim recima, i 2. proleTERSka divizija mogla je gotovo kompletna dejstvovati na nekom drugom pravcu, sem 3. brigade koja je zatvarala pomenute pravce u zoni dejstva vrlo jakih četničkih snaga.

Pokušaj neprijatelja iz Pljevalja da preko Čajniča i Il'sara deblokira Foču propao je, a nije bilo verovatnoće da će uskoro pokušati nova dejstva iz Pljevalja. Nije bilo ni verovatnoće da bi uputio jače snage od Goražda (dolinom Drine) u pravcu Foče.

U to vreme, jače snage četnika (oko 3000), formirane u osam brigada,¹³⁷ pod komandom Pavia Đurišića, prebacile su se noću 14/15. aprila sa Žabljaka, preko Tare kod sela Tepaca i usmerile preko Bobova i Meijaka u pravcu Čelebića, sa namerom da snage 2. proleTERSke divizije nabace na Drinu i deblokiraju Foču. U sastavu tih snaga nalazio se i ibarski četnički odred. Bili su naoružani većim brojem mitraljeza, minobacača i sa dosta municije. Većina ovih četnika bila je spremna da se odlučno bori protiv partizana, a bile su organizovane i posebne grupe četnika koje će se kretati iza streljačkog stroja i likvidi-

¹³⁶ Potučene italijanske snage povukle su se u pljevaljski garнизон, a u Goraždu su bili manji nemački delovi.

¹³⁷ U ovoj grupaciji nalazile su se tri jurišne vašojevičke četničke brigade, zatim Kolašinska, Bjelopoljska, Mileševska, Pljevaljska i Durmitorska brigada, kao i samostalni Ibarski četnički odred.

rati svakog ko bi pokušao da pobjegne. Četnici su počeli napad 15. aprila u zoru i to: desnom kolonom opštim pravcem od Meljaka preko Viševine (tt 1289) ka Fališu (ibarški i sandžački četnici), a levom od s. Meštrovca preko s. Velenića, obuhvatajući tako rejon Čelebića sa severa i juga. Neprijatelj je predvideo da se, po izbijanju ovih snaga u visinu Zlatnog bora, prebaci i deo četničkih snaga kod Uzlupa i produži dejstva ka Foči.

Naše snage (2. bataljon naše brigade) bile su prilično iznenađene ovim napadom četnika. Mada je štab brigade uputio jednu desetinu koja je uhvatila vezu sa grupom partizana u meljačkoj opštini, a izvidani su i pravci preko Meštrovca i Popova Dola ka Meljaku, ipak nisu do početka napada dobijena nikakva obaveštenja o prikupljanju četnika i njihovoj pripremi napada.

Prvi udar primio je na sebe najistureniji 2. bataljon, u rejonu Čelebića, koji je imao jednu četu u Čelebiću, a jednu u Hočevu. Neprijatelj se pojavio najpre na Viševini, oko kilometar severno od Čelebića. Pokušaj čete iz Čelebića da ga protivnapadom odbaci nije uspeo. Uskoro je usledio i napad preko Velike ravni (oko 2 km jugozapadno od Čelebića) na desno krilo 2. bataljona. Posle duže borbe bataljon je prinuđen da se povuče sa Čelebića ka kosama severno od Draževa i kod Vrbice. Bataljon je pružao vrlo jak otpor sve do 11 časova i pretrpeo znatne gubitke. Poginuo je komandir čete Stevan Tomović, zatim više puškomitraljezaca a ranjen je i zamenik političkog komesara bataljona.

Da bi olakšao stanje kod 2. bataljona, štab 3. brigade je naredio 5. bataljonu da delom snaga udari u desni bok neprijatelja i protera ga sa Viševine. Ovaj pokušaj nije uspeo, ali je 5. bataljon uspeo da, odbijajući napade neprijatelja, održi položaj do pada mraka, kada se povukao kod s. Vakufa i Dikanja. Isto tako, kad je počela borba na odseku 2. bataljona, naređeno je da i 4. bataljon jednom četom udari u levi bok neprijatelja (preko Ilijine glave), s tim da jednu četu ostavi na položajima kod Uzlupa.

Prvog dana borbe do 11 časova, samo iz 1. i prateće čete 2. bataljona izbačeno je iz stroja 14 boraca (6 poginulih i 8 ranjenih), a posle tri dana borbe samo iz ovog bataljona izbačena su iz stroja 32 borca, odnosno preko

20% sastava bataljona. Predveče, 15. aprila, naša brigada se našla u sledećem rasporedu: 1. bataljon na dotadašnjim položajima; 4. bataljon glavninom kod Zlatnoga bora (ostali delovi bataljona u s. Mazoče kod Drine); 2. bataljon na prostoriji Ilijina glava — Vrbica; 5. bataljon kod Vakufa i Dikanja, a jednom četom kod sela Tvrdaci. Najistureniji 2. bataljon povukao se u toku ovih borbi oko 4 km sa linije Ilijina glava — Vrbica. Tako se linija fronta naše 3. brigade sada protezala od Uzlupa na sever do Vikoča na Čehotini, s tim što su snage na desnom krilu (desnoj obali Tare) ostale na položajima od Zlatnog bora do Bastasa. Naime, da se ne bi ogolio pravac koji desnom obalom Tare i Drine izvodi u pozadinu (na prostoriji kod sela Bunova, u zaseoku Zadublje, nalazila se bolnica), prvog dana borbe je izričito naređeno 1. bataljonu da ostane kod Bastasa i polja i sprečava prodor neprijatelja dolinom Drine.

Već prvog dana borbe, oko 13 časova, izvešten je o situaciji štab 2. divizije sa predlogom da se bataljon 2. dalmatinske brigade iz sela Potpeća (oko 8 km severozapadno od sela Fališi) uputi na levo krilo naše brigade, na odsek Tikoč — Tvrdaci, odakle bi dejstvovao prema desnom krilu četnika. Ovakav zahtev upućen je i neposredno pomenutom bataljonu. Štab 2. proleTERSKE divizije odmah je izvestio Vrhovni štab da se na položajima zapadno od Čelebića, na liniji Glušci — Draževo — Hočevo — Velika ravan nalazi oko 1200 četnika; da je 3. proleTERSKA brojno slaba, razvučena na velikom prostoru i da je već predloženo štabu 1. proleTERSKE divizije da deo snaga orijentiše pravcem Kovač — Gradac — Meljak — Bobovo protiv ovih četničkih snaga. U to vreme je komandant 2. proleTERSKE divizije bio kod Vrhovnog štaba.¹³⁸ Tog dana (15. aprila), na front 3. proleTERSKE brigade nije stigao kao pojačanje ni jedan bataljon iz 2. divizije.

Vrhovni štab je odmah naredio štabu 1. proleTERSKE divizije da jednom brigadom sadejstvuje našoj brigadi pravcem Kovač — Gradac — Meljak — Bobovo, radi uništenja ovih četničkih snaga na prostoriji zapadno od Čelebića. Na osnovu toga upućena je 15. aprila, kasno u

¹³² Zbornik, IV/12, dok. 36.

noć, 7. krajiška brigada pravcem Gradac — Meljak — Kolijevka — Oštrikovo brdo — Vranovina.¹³⁹ Istovremeno, Vrhovni štab naređuje i štabu 2. proleterske divizije da, u vezi sa ovim sadejstvom sa 1. divizijom, pruži pomoć našoj 3. brigadi ili bataljonima 2. proleterske brigade ili bilo kojim najbližim snagama.¹⁴⁰

Uskoro je Vrhovni komandant dao sledeće uputstvo zameniku načelnika Vrhovnog štaba za dalji rad:

»Slažem se sa naređenjem da Prva divizija omdah pošalje jednu brigadu u pomoć kako bi uništila a ne samo razbili četnike. Podvući još jedanput u depeši Koči da je ta stvar hitna i da se ne sme odlagati. Pravac koji si im dao je dobar, samo si im trebao dati i dalji pravac na selo Kolijevka — Konjsko Polje, s tim da dva bataljona krenu od Kolijevke prema Oštrikovom Brdu blizu Tare tako da se zatvori pravac odstupanja na Tepce. Drugoj diviziji naredi da pojača Sandžačku brigadu sa četiri bataljona koji su najbliži na raspoloženju. Ofanzivne operacije protiv ove bande preduzeće se onog momenta kada Kočine snage stignu na određeni položaj. Napomena: najbolje je da javiš da se Druga proleterska hitno smeni Dalmatincima (odnosilo se na 2. dalmatinsku brigadu, Z. V.) kako bi čitava Druga proleterska išla na pojačanje Sandžačkoj. Peko je inače naredio da se ova smena izvrši noćas.«¹⁴¹

Na osnovu ovog, dostavljeno je odmah sledeće naređenje divizijama:¹⁴²

1. »Štabu Prve divizije: najhitnije uputiti jednu brigadu preko Meljaka za Kolijevku i dalje prema Oštrikovom Brdu kod Vranovine u pomoć Sandžačkoj brigadi u cilju uništenja četničke grupe kod Čelebića. Objedinite dejstvo sa štabom Druge divizije...

2. Štabu Druge divizije: Odmah smenite Drugu proletersku sa Drugom Dalmatinskom. Drugu proletersku uputite u pomoć Sandžačkoj odmah. Objedinite dejstvo ovih brigada sa Kočinom brigadom koja ima da se pojavi preko Meljaka kod Kolijevke...«

Prva proleterska divizija je na osnovu toga, kao što smo već rekli, uputila, kasno u noć, svoju 7. krajišku brigadu određenim pravcem, a 2. proleterska divizija je upućivala počesno delove 2. dalmatinske i 2. proleterske brigade.

¹³⁹ Isto, dok. 92.

¹⁴⁰ Zbornik II/9, dok. 80. Ovo naređenje primljeno je u štabu 2. proleterske divizije 15. aprila već u 14.30 časova.

¹⁴¹ Zbornik II/9, dok. 82.

¹⁴² Ovo naređenje primio je štab 2. proleterske divizije istog dana (15. aprila) u 16.30 časova.

13 207

Kao što se vidi, koncepcija za upotrebu snaga na prostoru između Čehotine i Tare bila je da se kombinacijom dejstava s fronta i iz pozadine unište četničke snage na pravcu Čelebić — Foča. Međutim, ovakve odluke i naređenja usledili su na osnovu prvih podataka da su četničke snage jake oko 1.200 ljudi. Toliko su, istina, brojale u početku angažovanja, ali su se docnije pojačavale i iznosile oko 3000 ljudi. No, bez obzira na jačinu neprijatelja, rezultati ne bi izostali da se realizaciji pristupilo blagovremeno. Ali, pojačanja su na front 3. proleterske brigade upućivana vrlo sporo i po delovima, tako da se ova brigada pod udarom jakih neprijateljskih snaga, trpeći velike gubitke morala postepeno povlačiti na nove položaje.

Da bi se osetilo dejstvo 7. krajiške brigade, trebalo je vremena, a njega je trebalo da stvaraju snage koje se frontalno već suprotstavljaju neprijatelju. Sedma krajiška je, naime, trebalo prvo da se prikupi, zatim pređe Čehotinu kod sela Donji Gradac, da izbije na Meljak, a odatle da se preko planine Ljubišnje prebaci na prostorijsku Bobova, i najzad, da preko Slatine izbije na Oštrikovo brdo. To je nametalo veoma dug put.

Pred nadmoćnijim četničkim snagama, 3. brigada se pod borbom povlačila prema novim položajima. Mada su, odmah popodne izdata naređenja da se front 3. proleterske brigade hitno ojača sa četiri bataljona, odnosno 2. proleterskom brigadom, štab 2. proleterske divizije nije odmah tako postupio. Pretpostavljajući da je reč o slabijim neprijateljskim snagama, uputio je najpre samo jedan bataljon 2. dalmatinske brigade, a kad je dobio nov izveštaj od 3. proleterske brigade da se na pravcu Zavajit — Vakuf — Dragočava kreću jače neprijateljske snage, naredio je da se brigada pregrupiše prema glavnom pravcu neprijateljskog napada i da joj 2. dalmatinska uputi još jedan bataljon.¹⁴³ Kao što se vidi, štabu 2. divizije nije bila jasna situacija kod Čelebića

Imajući u vidu odnos snaga i celu situaciju, 3. proleterska brigada nije imala uslova da preduzme protivnapad u toku noći 15/16. aprila.

¹⁴³ Mesečni izveštaj štaba 2. proleterske divizije od 4. maja 1943. godine. (Zbornik IV/13, dok. 26).

Neprijatelj je u toku noći 15/16. aprila sagradio most kod Uzlupa i počeo da prebacuje snage sa leve obale Tare na desnu, usmeravajući ih ka Zlatnom boru. Istovremeno je jedna njegova kolona izbila kod sela Vikoča na Čehotinu.

U prvom sudaru sa četnicima, 2. bataljon je odbio napad na Ilijinu glavu, ali je neprijatelj na pravcu Draževo — Dikan — Vakuf uspeo da potisne delove naše brigade u pravcu sela Podgaja, tako da su se naše snage, pod pritiskom s fronta i usled bočnog dejstva u pravcu Vakuf — Pjelovci, povukle i sa Ilijine glave. Dalje borbe su vođene i na položajima Zlatni bor — Jameline — Podgaj. Mada je 5. bataljon uspešno odolevao napadu neprijatelja sve do zore 16. aprila, ipak je u svanuće bio prinuđen da počne odstupanje, tako da se u toku 16. aprila našao na padinama zapadno od s. Podgaja, sa zasedama kod ovog sela. Istog dana oko 9 časova ubačen je u borbu 1. bataljon 2. dalmatinske brigade (koji je stigao u selo Zavajit), a docnije i 4. bataljon 2. proleterske brigade na pravcu Crni vrh — Korče (na odseku 5. bataljona). Jedna četa 5. bataljona kod sela Tvrdaci koja je bila odsečena, morala se povući pod vrlo nepovoljnim uslovima. Ipak je uspela da se pod borbom probije do glavnine bataljona koja se tada nalazila na liniji Podgaj — Zavajit, zarobivši u toku povlačenja nekoliko četnika iz jedne vašojevičke brigade i zaplenivši znatnu količinu municije. Pošto pojačanja nisu stizala na vreme, 3. brigada se 16. aprila i dalje povlačila. Tako se njen 2. bataljon povukao sa položaja kod Jameline u pravcu Zečjeg brda; 4. bataljon se pod borbom povlačio sa Zlatnog bora, a 1. bataljon je odstupao ka Velikom brdu i Debeloj ljutini.

Brigada je vodila vrlo teške borbe i trpela velike gubitke. Samo u jednoj četi 4. bataljona izbačeno je iz stroja čitavo komandno osoblje, osim političkog komesara, a rukovodilac SKOJ-a u bataljonu poginuo je sa celom desetinom. Neprijatelj je nadirući dalje napao i 1. bataljon 2. dalmatinske brigade i pred noć ga odbacio u pravcu Trovrha.

Vrhovni štab je ovog dana (16. aprila) ponovo naredio štabu 2. proleterske divizije: »Angažujte i Drugu prole-

tersku brigadu na pravcu Bunovi. Sedma krajiška brigada juče je krenula preko Gradca i Meljaka u pravcu Koli-jevke. Neprijatelja morate razbiti.«¹⁴⁴ Isto tako, posle izveštaja štaba 2. proleterske divizije da neprijatelj ugrožava Bunove, da je u toku prebacivanje ranjenika preko Drine i da se ne oseća dejstvo 1. divizije,¹⁴⁵ Vrhovni štab o tome obaveštava štab 1. divizije,¹⁴⁶ dostavljajući mu i dopunsko naređenje da odmah uputi 2. diviziji još jednu brigadu i to preko Vikoča. Pri tome nagoveštava da neprijatelj jakim snagama potiskuje 2. diviziju ka Drini i da se ona nalazi »u teškoj situaciji.¹⁴⁷ U vezi s tim štab 1. proleterske divizije upućuje (17. aprila u 5 časova) 3. krajišku brigadu pravcem: Čitluk — Klapuhe — Raščići — Tupci — Vukosavci — Vikoč — Čelebić u pomoć 2. diviziji, s tim da, po prelasku Čehotine, produži bez zadržavanja dalje i čim dođe u kontakt sa neprijateljem, energično ga napadne. Pri tome je naglašeno da se ne gubi vreme oko uspostavljanja veze sa ostalim našim snagama koje se nalaze na terenu između Drine i Čehotine, već da se to čini u toku pokreta i borbe.¹⁴⁸

Povlačeći se pred brojno jačim neprijateljem, 3. proleterska brigada se pred noć 16. aprila našla na položajima kolibe Nadbučje (u visini sela Mazoče) — s. Kunar — kose zapadno od sela Podgaja. U toku noći 16/17. stižu nova pojačanja: 2. bataljon 2. dalmatinske i 2. bataljon 2. proleterske brigade, a u toku 17. aprila 3. i 5. bataljon 2. proleterske brigade. No, i pored toga, neprijatelj je i dalje nastupao u pravcu Foče.

Prema naređenju štaba 2. proleterske divizije, 3. proleterska brigada je u toku borbe grupisala snage u južnijem delu zone između Čehotine i Drine, dok je severni ostavljen pojačanjima koja su pristizala. Pružajući jak otpor, 3. proleterska brigada je usporavala nadiranje daleko' mnogobrojnijim neprijateljskim snagama, nanoseći

¹⁴⁴ Zbornik II 9, dok. 85.

¹⁴⁵ Zbornik IV 12, dok. 98.

¹⁴⁶ Zbornik II/9, dok. 85.

¹⁴⁷ Isto, dok. 87 (Naređenje Vrhovnog štaba od 15. aprila u 17 časova).

¹⁴⁸ Naređenje štaba 1. divizije od 16. aprila 1943. u 17.50 časova (Zbornik IV/12, dok. 94).

im gubitke i stvarajući potrebno vreme za angažovanje novih pojačanja. Ona je pod borbom odstupila oko 7 km na nove položaje.¹⁴⁹

Štab 2. divizije predvideo je da protivnapad bude 17. aprila u 2 časa. Međutim, snage 3. proleterske brigade bile su toliko razvučene da nisu uspele da se prikupe ni na jednom pravcu gde bi iole imalo izgleda na uspeh. Zapravo, prodorom preko Bučja i Debele ljutine, neprijatelj je uspeo da odseče naše levo krilo. Protivnapad dva bataljona 2. dalmatinske brigade nije uspeo.

U toku 17. aprila razvile su se vrlo jake borbe na svim pravcima. Delovi naše 3. brigade dva puta su odbijali napad neprijatelja na Zečje brdo, ali su ga na kraju pod pritiskom neprijatelja napustile, kao i položaj na Pliješ. Brigada je posle podne preduzela protivnapad jačim snagama ka Zečjem brdu i Pliješ, ali i pored delimičnih uspeha ovi položaji se nisu mogli zauzeti. Borba je bila veoma oštra. Za relativno kratko vreme, u toku borbe sa Ibarskim četničkim odredom za Zečije brdo po podne, 17. aprila — 1. bataljon je imao 5 mrtvih i 10 ranjenih. Na našem levom krilu, 2. bataljon 2. proleterske brigade vodio je 17. aprila borbu na položaju kod Humića i u početku (do 8 časova) vrlo uspešno odolevao jakim neprijateljskim snagama. Međutim, oko 16 časova bio je prisiljen da se povuče na zapadnu padinu Humića. U ovim borbama je samo jedna četa ovog bataljona imala 13 mrtvih i veći broj ranjenih.

Ovog dana (17. aprila) stigao je 5. bataljon 2. proleterske, a oko 10 časova i 3. bataljon ove brigade koji je prebačen sa leve obale Drine na desnu i upućen ka desnom krilu naše 3. brigade. U to vreme raspored snaga bio je sledeći: kod položaja Pliješ — Zečje brdo nalazila se naša 3. proleterska brigada, na Bakiću dva bataljona 2. dalmatinske, a na položajima Humić — Trovrh u prvoj liniji dva bataljona 2. proleterske brigade. U žestokoj borbi, popodne 17. aprila, koja je pred noć dostigla kulminaciju, neprijatelj je potisnuo našu 3. brigadu, ojačanu

¹³² Zbornik, IV/12, dok. 36.

3. bataljonom 2. proleterske brigade, na položaj Krušičko brdo — Bunovi i pred noć izbio na liniju Slabić — Gradina. Naš 4. bataljon na krajnjem desnom krilu koji je 17. aprila vodio borbu na pravcu Uz lup — Zlatni bor — Veliko brdo, morao se zbog prodora neprijatelja na centru takođe hitno povlačiti ka našim glavnim snagama. Predveče neprijatelj je, posle vrlo jake borbe, odbacio sa Bakića dva bataljona 2. dalmatinske brigade, dok su se dva bataljona 2. proleterske brigade sa Trovrha i Humića povukla na zapadne padine Humića i bezimenu kotu zapadno od ovog visa. Tek uvođenjem u borbu 5. bataljona 2. proleterske brigade na krajnje levo krilo neprijatelj je odbačen sa Trovrha i time se situacija donekle popravila.

Tako je, zbog iscrpenosti, velikih gubitaka, nedostatka municije, pogotovo za automatska oružja, a posebno zbog neuporedivo mnogobrojnijih snaga neprijatelja, naša 3. brigada morala 17. aprila da napusti položaj Zečije brdo — Pliješ i da se povuče sa Slabića u pravcu Krušičkog brda. Time se situacija na ovom delu fronta ozbiljno pogoršala — dovedena je u pitanje sigurnost pozadinskih delova 2. proleterske divizije koji su se po delovima počeli prebacivati preko Drine. Uvođenje pojedinačno u borbu bataljona 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade, bilo je sa zakašnjenjem, do koga je došlo usled njihove smene sa dotadašnjih položaja oko Foče i dovođenja preko besputnog i jako ispresecanog zemljišta. Situacija, kao što smo videli, nije bila bolja ni na levom krilu fronta — između Bakića i Humića — gde su se veoma hrabro borile jedinice 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade.

Izbijanjem na jake položaje Humić, Bakić, Sladić i Gradinu, četnici su ugrozili mostobran kod Broda, pa je i divizijska bolnica evakuisana na levu obalu Drine. U takvoj situaciji Vrhovni štab je naredio 2. diviziji da sa pridotim delovima 1. divizije napadne i protera neprijatelja u zoni između Drine i Čehotine, s tim što bi u dublju pozadinu neprijatelja nastupale 7. i 3. krajiška brigada. Za izvršenje ovog protivnapada pravcem Foča — Čelebići 2. proleterska divizija imala je na raspolaganju: 3. proletersku brigadu, jačine 4 bataljona, 2. proletersku brigadu (bez jednog bataljona) odnosno sa njena 4 bataljona i 2.

dalmatinsku brigadu (bez dva bataljona), ukupno 10 bataljona sa oko 1.500 boraca.

Za protivnapad, štab 2. proleterske divizije je 17. aprila u 19 časova izdao pismenu zapovest, prema kojoj su snage grupisane u dve kolone.

Desna kolona — 3. brigada ojačana 3. bataljonom 2. proleterske brigade — svega 5 bataljona i 4 bacača, pod komandom Velimira Jakića, treba da krene pravcem Pliješ — Lanište — Čelebići i to u dve potkolone: desnom (4. bataljon naše i 3. bataljon 2. proleterske brigade) napada pravcem: Pliješ — Debela ljutina — Bučje — Zlatni bor — Uzlup i dalje preko Papkova dola ka Čelebiću; levom potkolonom (3. brigada bez 4. bataljona) sa linije Pliješ — Slabić napada pravcem: Gradina — Zečije brdo — Podgaj — Vakuf — Čelebić.

Leva kolona — 2. proleterska brigada (bez dva bataljona) ojačana sa dva bataljona 2. dalmatinske brigade — svega 4 bataljona i 3 bacača, pod komandom Ljubodraga Đurića, treba da napada opštim pravcem Humić — Korče — Tvrdaci — Ječmište — Čelebić. Napad obe kolone u ponoć 17/18. aprila.

Naša 3. proleterska brigada je 1. i 2. bataljonom napala položaj neprijatelja na Slabiću, pravcem Kruščičko brdo — Slabić — Zečije brdo, a 5. bataljon je upućen u obuhvat pravcem Kruščičko brdo — Lučevo brdo — Slabić — Kolibe. Dok su 1. i 2. bataljon uspeli da se povuku pod najvišu kotu Slabića, 5. bataljon je u toku pokreta zarobio neprijateljsko obezbeđenje, zatim se privukao logoru i izvršio iznenadan juriš na raskomoćenog neprijatelja oko vatre, koji nije ni slutio da će, posle onakvog razvoja trodnevnih borbi, naše snage moći da izvrše protivnapad. Otpočela je i borba s fronta, na pravcu 1. i 2. bataljona za ovladavanje Slabićem. Zahvaljujući vrlo strmoj padini i dubokom snegu, lake ručne bombe neprijatelja prebacivale su mesta gde su se nalazile naše jedinice, tako da su gubici bili minimalni. Pritisnut s boka i fronta neprijatelj je, posle dvočasovne borbe, pretrpevši prilično velike gubitke, naglo odstupio preko Zečijeg brda ka istoku u pravcu Čelebića i dalje ka Sandžaku ili Crnoj Gori. Do zore 18. aprila, borba na tom pravcu je bila de-

finitivno rešena u korist glavnih snaga 3. proleterske brigade. Na pravcu napada desne potkolone, kod našeg 4. bataljona i 3. bataljona 2. brigade, prvi napad je odbijen, ali su četnici i tu ubrzo napustili položaje.

Leva divizijska kolona koja je napadala na pravcu Humić — Trovrh, krenula je nešto kasnije zbog kasno primljenog naređenja. Ali, ona nije uopšte došla u dodir sa neprijateljem koji je hitno* odstupao u pravcu Čelebića. Kad su prednji delovi izbili na položaj neprijatelja, zatekli su vatre koje su još gorele.

Sedma krajiška brigada je čim je stigla u selo Meljak, odmah produžila u pravcu Čelebića, gde je izbila pred zoru 18. aprila, iznenadila neke pozadinske delove neprijatelja i zarobila delove komore.

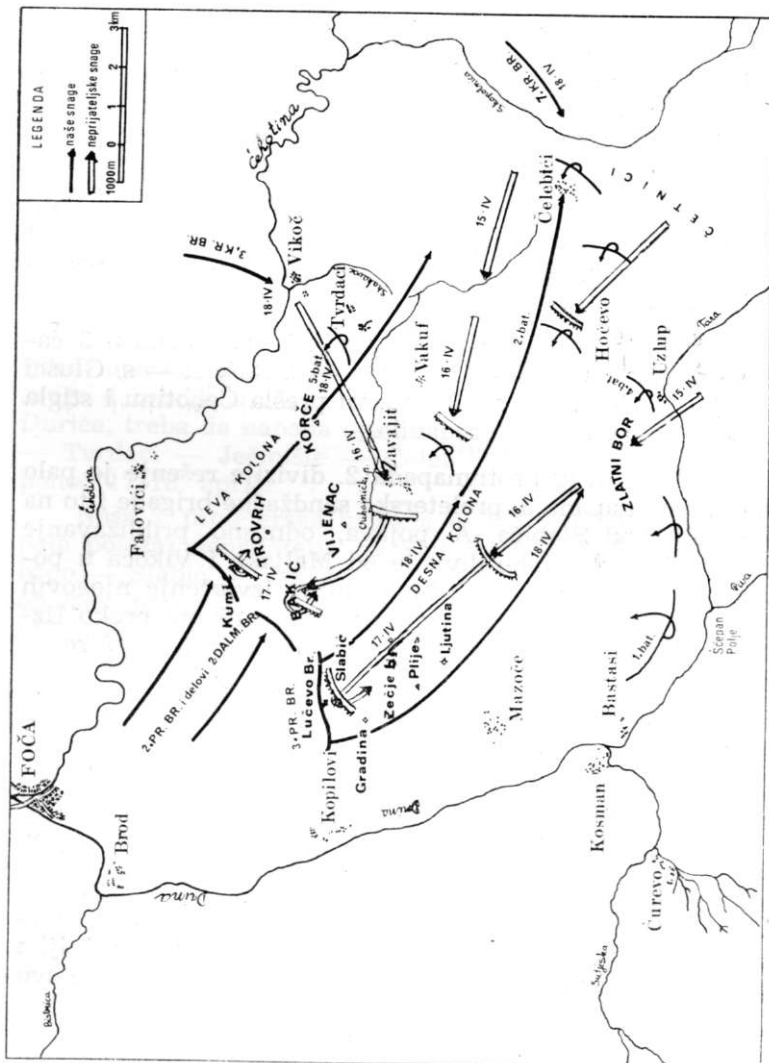
Treća krajiška brigada krenula je 17. aprila u 5 časova pravcem Čitluk — Klapuhe — s. Raščići — s. Glušci — Vukosavići, a 18. aprila u zoru prešla Čehotinu i stigla u selo Vikoč, gde je predanila.

U toku ovog protivnapada 2. divizije rešenje je palo na pravcu napada 3. proleterske sandžačke brigade i to na položaju kod Slabića. A pojava, odnosno približavanje delova 1. proleterske divizije od Meljaka i Vikoča u pozadinu neprijatelja, uslovlila je hitno izvlačenje njegovih snaga sa svih pravaca i odstupanje glavninom preko Uzlupa ka Crnoj Gori, a pomoćnim snagama preko Meštrovca ka Sandžaku.¹⁵⁰ Time je izbegao okruženje.

U vremenu od 5. do 18. aprila 1943. godine (od početka forsiranja Drine, do protivnapada u pravcu Čelebića i definitivnom odbacivanju četnika) 3. proleterska brigada je izvršila, pored ostalog, ove krupne zadatke: forsirala je Drinu u sastavu prvog ešelona 2. proleterske divizije; obrazovala mostobran sa 2. dalmatinskom brigadom na desnoj obali Drine i proterala neprijatelja sa prostora između Drine, Taru i Čehotine. Zatim je vodila uspešne borbe na pravcu Čelebić — Foča sa nadmoćnijim snagama neprijatelja, primajući jedno vreme na sebe svu

¹³² Zbornik, IV/12, dok. 36.

težinu udara, da bi, na kraju, zadala odlučan udarac neprijateljskim snagama u protivudaru na pravcu Foča — Celebić. Od 15. do 18. aprila brigada je imala 72 borca

Boj na Čelebiću aprila 1943.

izbačena iz stroja, a od toga 42 poginula ili podlegla ranama.¹⁵¹

Prodor u Sandžak i stvaranje slobodne teritorije

Posle nepune godine dana otkako je napustila teritoriju Sandžaka i u sastavu Udarne grupe Vrhovnog štaba, zajedno sa 1. 2. i 4. proleterskom brigadom, krenula na veliki i istorijski pohod u Bosansku krajinu, naša 3. proleterska sandžačka brigada se vraća na teritoriju na kojoj je formirana. Ona u svojim redovima ima sada i borce iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije.

Vrhovni štab je 19. aprila, u duhu orijentacije snaga Glavne operativne grupe, izdao naređenje štabu 1. proleterske divizije da sa 3. krajiškom i 3. proleterskom brigadom (koja je sada ponovo u sastavu 1. divizije) nastupa pravcem Čelebić — Kovren sa zadatkom da izbije na Kovren, kao središnu prostoriju između Bijelog Polja i Pljevalja. Međutim, već sutradan, 20. aprila, Vrhovni štab je izdao novo naređenje štabu 1. proleterske divizije kojim se predviđa: da 1. proleterska brigada ostane na prostoru Čajniče, Metaljka, naslanjajući se na 3. krajišku brigadu koja neće sada nastupati sa 3. proleterskom brigadom u dubinu Sandžaka, već će se zadržati na prostoru Brvenica, Glisnica, Boljanići (oko 12 km severozapadno od Pljevalja). Naša 3. proleterska brigada će produžiti nastupanje pravcem Bobovo — Hoćevina — Podpeč — Maoče, s tim da se zadrži na širem području sela Maoča. Tu bi pristupila mobilizaciji novih boraca i uspostavljanju narodne vlasti.

U vezi sa ovim 3. proleterska brigada je u toku noći 19/20. aprila krenula pravcem Čelebić — Popov Do i 20. aprila uveče dostigla prostoriju Zahum, Višnjica, Trnovice (oko 15 km zapadno od Pljevalja). Sutradan je produžila do prostorije Glibači — Kosanica — Kutuša. Još dok se 3. brigada kretala od Čelebića ka prostoriji jugoistoč> od Pljevalja, stiglo je od štaba 1. proleterske divi-

¹⁵¹ U isto vreme su 2. proleterska i 2. dalmatinska brigada imale zajedno 85 izbačenih iz stroja, od čega 37 poginulih. Zbornik IV/12, dok. 15. Lj. Durić »Ratni dnevnik« izd. VIZ, Beograd, 1966. str. 168—169.

zije obaveštenje da u Goražde dolazi 369. tzv. »Vražja divizija«, i da u Pljevljima spremaju ofanzivu protiv naših snaga između Pljevalja, Čajniča i Goražda. A 21. aprila isti štab obaveštava da su se iz Priboja, Rudog i Sjenice evakuisali Italijani i da će Nemci verovatno posesti i Priboj i Rudo. Dva dana kasnije, 23. aprila, sukobili su se južno od Goražda delovi 369. divizije i dva bataljona 1. proleterske brigade. Posle kraće borbe neprijatelj je nateran na povlačenje u Goražde. U vezi s tim Vrhovni štab je, kao što smo pomenuli, obustavio pokrete 3. krajiške brigade prema Šahovićima i Brodarevu i njenu glavninu uputio severozapadno od Pljevalja na prostoriju Glisnica, Gornja Brvenica i Boljanići, da bi se sprečilo eventualno nastupanje divizije »Taurinenze« iz Pljevalja u pravcu Foče i Čajniča. Tako je prema Maoču, Tulovu i Kovrenu upućena samo naša 3. proleterska brigada.

Posle povlačenja glavnine partizanskih snaga iz Sandžaka u Bosnu, u Sandžaku je u drugoj polovini 1942. i prvih meseci 1943. godine, kao i u Crnoj Gori i Hercegovini, nastupio period surovog terora Italijana i kvislinških formacija: četnika i muslimanske milicije. Uz punu pomoć okupatora, četnici su se surovo obračunavali sa komunistima, partizanskim porodicama, pristalicama i simpatizerima narodnooslobodilačke borbe. Oni su masovnim terorom, hapšenjem i streljanjem, predavanjem okupatoru zarobljenih partizana i prijatelja NOB-a, pretraživanjem sela i planina, nastojali da unište NOP i svaku nadu naroda u povratak partizanskih snaga iz Bosne u Sandžak. AJIJ. pored svirepog terora okupatora, četnika i muslimanske milicije, u Sandžaku se, zahvaljujući podršci naroda, održala i radila većina partijskih i skojevskih organizacija i veća grupa sandžačkih partizana na planini Zlataru, (tzv. »Zlatarska gerila«) koja je vodila oružane akcije protiv četnika.¹⁵²

Dolazak jedinica NOVJ na teritoriju Sandžaka, narod je sa oduševljenjem dočekao. U štab 3. proleterske

¹⁵² Zbornik III/10, dok. 13 i IV/12, dok. 154. Bogdan Gledović: »Borbeni put 3. proleterske (sandžačke) brigade 1942—1945« (Zbornik sećanja »3. prolet, sandž. brigade« knj. I, Beograd, VIZ JNA, 1970, str. 61—62 — u daljem B. Gledović n. č.

brigade su počeli da pristižu članovi partijskih rukovodstava, kao i pojedine partizanske grupe iz raznih krajeva Sandžaka. Otpočelo se odmah sa organizovanjem narodne vlasti. Uspostavljeni su NOO, komande mesta i partizanske straže. Brigada je istovremeno imala zadatak da zatvara pravac od Pljevalja ka Sahovićima i da se pripremi za dalji pokret ka jugoistoku. Ona je ubrzano popunjavana novim borcima s ove teritorije, pa je 1. maja imala 873 borca sa 637 pušaka, 50 puškomitraljeza, 13 mitraljeza, 4 teška minobacača i 2 protivtenkovska topa.¹⁵³

U toku 23. aprila, jedna kolona italijanskog garnizona iz Pljevalja pokušala je ispad u pravcu Gornjeg Sela, ali su je naš 5. bataljon i 2. bataljon 3. krajiške brigade naterali da se povuče u Pljevlja. Sutradan, 24. aprila, glavina naše 3. sandžačke brigade izbila je u s. Maoče, a nekim delovima u s. Čavanj i s. Tulovu. U to vreme grupa od oko 1.200 četnika (četničke jedinice bjelopoljskog sreza, zatim Golijska brigada — četnici iz Srbije i Bosanski korpus) pod komandom majora Zarija Ostojića, krenula je (noću 25/26. aprila) iz rejonu Sahovića u pravcu naše 3. brigade.¹⁵⁴ Napadali su preko Barica dvema kolonama: jednom pravcem Krupice — Borovo — Stančani i drugom pravcem Barice — Vaškovo — Prenčane — Čavanj i dalje ka Kričku.

Cim je obavešten o nastupanju četnika, 4. bataljon, koji se tada nalazio' u rejonu sela Čavnja, odmah je izvršio napad. Međutim, pred brojno nadmoćnijim četnicima bio je prinuđen da se povlači u pravcu Pušanskog dola. Ne nailazeći ni na kakav otpor četnici su nastupali vrlo brzo. Stab brigade je uputio 2. i 5. bataljon da napadnu ove četničke snage u desni bok i iz pozadine, a istovremeno' je naređeno da i 4. bataljon ponovo krene u napad. Našavši se pred unakrsnom dobro koordiniranom vatrom i udarom tri naša bataljona, četnici su bili primorani da se brzo povuku u pravcu Sahovića. Neprijatelj je imao preko 50 izbačenih iz stroja, a nešto i zarobljenih. Čim je razbila ovu četničku grupu, brigada je produžila dalje

¹⁵³ Zbornik IV/13, dok. 3 i 4. i B. Gledović n. č.

¹⁵⁴ Zbornik IV/12, dok. 141 (Izveštaj štaba 1. proleterske divizije Vrhovnom štabu od 27. IV 1943).

ka jugoistoku i 28. aprila izbila na liniju Barice — Stožer — Kovren.

Krajem aprila i početkom maja, četničke snage koje su se prikupljale na prostoriji Mojkovač — Bijelo Polje — Sahovići, imale su da nastupaju u zoni između reke Lima i Tare na severozapad u pravcu Pljevalja. Radilo se o jakoj grupaciji, oko 2.300 četnika koju su, pod komandom majora Zarije Ostojića, zamenika Draže Mihailovića, sačinjavali Drinski i Romanijski korpus, Bjelopoljska i Čajnička brigada, dva jurišna bataljona Pavia Đurišića i Golijaska četnička brigada iz Srbije. Četnici su zorom 3. maja preduzeli nastupanje svim pogodnim kosama koje sa osnove Bijelo Polje — Sahovići vode između Lima i Tare u pravcu severozapada i to: pravcem preko Lise — Kičeva i Bijovog groba na Kamenj Gori; zatim od Sahovića, preko Graba, Gradine u pravcu Kozica, od Lepenca preko Sljemena, Stožera, Gusinog brda ka Maoču; zatim od Barica preko Krupica ka Staničanima i preko Vaškova i Staničana u pravcu Kosanice. Italijanski garnizon iz Bijelog Polja pomagao ih je u municiji, automatskom oružju, teškim bacačima i ručnim bombama.

Na čitavom frontu od Barica preko Snježnice, Stožera, Zuberu, Kovrenu, Gradine do zaključno Klanca, borba je trajala čitav dan. Koristeći brojnu nadmoćnost i međuprostore koji na tako širokom frontu nisu mogli biti posednuti, neprijatelj je uspeo da istog dana do mraka potisne našu 3. brigadu, ovlada položajima Vaškovo brdo, Gusino brdo, Bliškovo i Gorice, zauzme Kovren i izbije do sela Krupice.

Kad je 1. proleterska brigada pristigla na prostoriju sela Mataruga i Kamene Gore i dobila obaveštenje da su četnici potisli 3. sandžačku brigadu i da prodiru preko Gorice i Bliškova, štab 1. brigade je 4. maja u 4 časa, krenuo sa dva svoja bataljona preko Crnog vrha, Graba, Kičeva, Lise, Grančareva na Sahoviće da bi odsekao odstupnicu neprijatelju koji se bude povlačio ka Bijelom Polju. U isto vreme su ostala tri bataljona krenula preko Kozica na Kovren, s tim da, po razbijanju neprijatelja na Kovrenu, izbiju na prostoriju nekoliko kilometara zapadno od Sahovića (iza neprijateljskih snaga), a potom

da produže dejstvo* preko Barica prema Krupicama. Već oko 7 sati 1. brigada je izbila desnom kolonom na liniju Račevo — Srednje brdo — Klanac, a levom na liniju Duga — Bijela trla.

Za to vreme, 3. brigada je izvršila sve pripreme za napad u toku noći 3/4. maja. Prema naređenju 4. bataljon je imao da napada Vaškovo brdo, 2. bataljon na Prisoje, a 5. na Gusino brdo. Napad 3. brigade otpočeo je 4. maja u 3 časa i posle kratke, ali oštre borbe, neprijatelj je razbijen na Gusinom brdu. Imao je oko 23 mrtva, 5 zarobljenih i više ranjenih. Među zarobljenim je bio i komandant Drinskog četničkog korpusa, kapetan Bajo Nikić. Međutim, na drugim pravcima bataljoni 3. brigade su morali da se povlače. U to je neprijatelj uveo i rezerve, izvršio protivnapad na Gusino brdo i ponovo ga zauzeo. Tako su se posle podne istog dana bataljoni povukli prema Pandurici.

Kada su delovi 1. proleterske brigade izbili na pomenutu liniju (desna kolona na liniju Račevo — Klanac, a leva na liniji Duga — Bijela trla), primetili su velike četničke kolone na liniji Gradina — Medenica. Četnici su njih primetili i misleći da se pred njima nalaze Italijani, poslali su im delove za vezu. Utom su bataljoni 1. brigade otvorili snažnu vatru i potpuno iznenadili četnike, koji su se u panici razbežali u pravcu Sahovića. Samo u prvom napadu ubijeno je 18, a zarobljeno oko 50 četnika. Prva brigada je produžila užurbano gonjenje prema Kovranu i Zuberu. I leva kolona 1. brigade razbila je četničke delove kod Vijovog groba i produžila ka jugoistoku. Međutim, četnici su uspeli da se organizuju i da na položajima Sokolac — Borova glava — k. 1151, (oko 4 km severno od Sahovića) dočekaju jakom vatrom prednje delove 1. brigade. No ubrzo su proterani i 1. brigada je u 19 časova ušla u Sahoviće. Obavešten od štaba 3. proleterske brigade da je neprijatelj prodro dosta duboko u pravcu Krupice, štab 1. brigade je krenuo sa čitavom brigadom najkraćim pravcem za selo Barice, u pozadinu neprijatelja. Ali, kad su oko 16 časova delovi brigade izbili na Sljemena neprijatelja nije bilo — povukao se preko Barica na jug za Prošćenje i dalje ka Burenju.

Dva bataljona 3. brigade preduzela su, u toku 5. maja, gonjenje neprijateljskih snaga koje su odstupale pravcem Stožer — Barice. Posle neuspelog pokušaja otpora na Snježnici, severno od Barica, razbijeni četnici odstupili su prema Mojkovcu i Kolašinu. Time su se završile borbe sa četničkim snagama na prostoriji koju je uz podršku 1. oslobodila 3. proleterska brigada, uz obostrane velike gubitke.¹⁵⁵

Po izvršenju tog osnovnog zadatka, 1. i 5. bataljon 3. brigade su prema naređenju štaba 1. proleterske divizije od 7. maja, izbili na komunikaciju Pljevlja — Prijepolje, u rejon Jabuke i Mihajlovaca.¹⁵⁶ Oni su tako presekli komunikaciju između italijanskih garnizona u Pljevljima i Prijepolju i vodili borbe s italijanskim 3. alpijskim pukom divizije »Taurinenze«,¹⁵⁷ čije su snage bile locirane u pomenutim garnizonima. U isto vreme, 2. bataljon držao je položaj na liniji Korijen — Mataruge i zatvarao pravac Pljevlja — Bijelo Polje, a 4. bataljon nalazio se na prostoru Kovren — Pavino* Polje — Sahovići, gde je mobilisao nove borce.¹⁵⁸ Za to vreme 1. proleterska brigada izbila je na liniju Oklade — Cer — Lepenac — Prošćenje, a zatim na komunikaciju Bijelo Polje — Brođarevo, a 3. krajiška brigada na levu obalu Lepešnice i Ravne Rijeke, gde se pripremala da oslobodi Mojkovač i Slijepač Most.

Na teritoriji zapadnog Sandžaka nalazila se od 7. maja i 3. dalmatinska brigada. Ona je držala položaje na reci Čehotini i zatvarala pravce od Pljevalja ka Mejjaku i Čelebiću, gde je bio veliki broj ranjenika i bolesnika.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Zbornik IV/13, dok. 37.

¹⁵⁶ Zbornik IV/13, dok. 34.

¹⁵⁷ Oslobodilački rat, I, 428.

¹⁵⁸ Zbornik IV/13, dok. 93, 94.

¹⁵⁹ Oslobodilački rat, I, 428, Zbornik II/9, dok. 179.